

Kazimierz Pierzchała

Przejawy życia religijnego osób pozbawionych wolności

Kultura i Edukacja nr 1, 176-183

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Kazimierz Pierzchała

PRZEJAWY ŻYCIA RELIGIJNEGO OSÓB POZBAWIONYCH WOLNOŚCI

Wraz z nastaniem III Rzeczypospolitej do polskich więzień powróciło po pięćdziesięcioletniej przerwie życie religijne. Nie oznacza to bynajmniej, że przez owe pięćdziesiąt lat okresów najpierw okupacji niemieckiej, a później PRL, w więzieniach nie było Boga i modlitwy. Nawet w okresach, gdy nie istniało duszpasterstwo więzienne, więźniowie zawsze modlili się, czy to sami, czy wraz z kapłanami – współwięźniami. Zaczęło się to zmieniać po „Sierpniu”. We wrześniu 1981 r. Minister Sprawiedliwości wydał rozporządzenie zezwalające na sprawowanie posługi religijnej w więzieniach księżom wyznaczonym do tego przez biskupów. W maju 1989 r. powstały dwie ustawy: „O gwarancjach wolności sumienia i wyznania” oraz „O stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego”. W oparciu o te podstawy prawne, nastąpił powrót zorganizowanego życia religijnego za mury więzień.

W początkowym okresie obecność Kościoła przejawiała się pod postacią odprawiania w zakładach penitencjarnych Mszy Świętych, sprawowaniu Sakramentów Świętych i składaniu wizyt duszpasterskich przez księży w celach więziennych. Najpierw Msze Święte, nabożeństwa i spotkania o charakterze religijnym odbywały się w więziennych świetlicach. Szybko jednak w zakładach karnych i aresztach śledczych zaczęły powstawać kaplice. Działo się to dzięki wielkiemu zaangażowaniu kapelanów i wspomagających ich świeckich wolontariuszy. Pomoc okazywały też często władze więzienne, które udostępniały na ten cel pomieszczenia, dostarczały materiały oraz zapewniały wykonanie prac przez więźniów.

Obecnie już w 103 spośród 156 więzień (86 zakładów karnych i 70 aresztów śledczych) znajdują się konsekrowane kaplice. Korzystają z nich osoby pozbawione wolności.

Z czasem zakres działalności duszpasterskiej bardzo znacznie poszerzył się i dzisiaj obejmuje już prawie wszystkie przejawy życia religijnego spotykane w Kościele.

Osoby pozbawione wolności mają dostęp do literatury religijnej zarówno poprzez biblioteki więzienne, jak i udostępnianej za pośrednictwem, nieformalnych często, biblioteczek o tematyce religijnej, jakie prowadzone są przy kaplicach lub w miejscach spotkań religijnych. Zajmują się nimi siostry zakonne, kapelani bądź wolontariusze świeccy. Oprócz książek udostępniane są katolickie gazety i czasopisma, najczęściej są one rozdawane więźniom podczas spotkań lub wizyt w celach.

We wszystkich zakładach penitencjarnych poprzez ogólnodostępną sieć radiowęzłową emitowane są radiowe Msze Święte. Wobec braku na wyposażeniu jednostek penitencjarnych wystarczającej liczby telewizorów, osoby pozbawione wolności, korzystają powszechnie z prywatnych odbiorników. Mają one możliwość odbioru dostępnych w telewizji programów o tematyce religijnej według własnych potrzeb i uznania.

Kapelani z pomocą wolontariuszy starają się stworzyć w warunkach więziennych chociaż namiastkę prawdziwego życia religijnego zgodnego z kalendarzem liturgicznym. Szczególny wyraz znajduje to w okresie Świąt. Zwiększa się wtedy do maksymalnego możliwego do zrealizowania wymiaru ilość Mszy Świętych i nabożeństw. Często kapelanów wspomagają zaproszeni do pomocy księża z okolicznych parafii i zakonów. Organizuje się rekolekcje wielkopostne, nabożeństwa drogi krzyżowej, nabożeństwa majowe i szereg innych. Przed Świątami rozdaje się więźniom opłatki, a potrzebującym kartki świąteczne tak, aby wszyscy mogli wysłać je do najbliższych. Organizuje się dla więźniów świąteczne poczęstunki „wieczere wigilijną” i „śniadanie wielkanocne”, chociaż niejednokrotnie są one wieczerzą i śniadaniem jedynie z nazwy i z szacunku dla tradycji, gdyż rygory życia więziennego wymuszają często organizowanie ich o innej porze dnia. W okresie Świąt Bożego Narodzenia kapelani „chodzą po kolędzie” składając więźniom w celach wizyty duszpasterskie, a w okresie poprzedzającym Wielkanoc odwiedzają wszystkich wysłuchując spowiedzi i udzielając sakramentu pokuty.

Spośród więźniów już skazanych niektórzy korzystają z przepustek. Mogą oni ubiegać się o zgodę na udział w pielgrzymkach organizowanych przez duszpasterstwo więzienne. Przykładem może tu być, tradycyjny już od 1999 roku, udział kilkuosobowych grup więźniów z zakładów karnych i aresztów śledczych w Warszawskiej Pielgrzymce Osób Niepełnosprawnych na Jasną Górę. Biorący w nich udział więźniowie, osoby skazane, nie tylko idą, modlą się do Częstochowy, ale jeszcze opiekują się w drodze osobami niepełnosprawnymi.

Autor artykułu prowadził wśród osób pozbawionych wolności badania ankietowe¹. Pytania dotyczyły między innymi form dostępnych w jednostkach penitencjarnych praktyk religijnych i częstości korzystania z nich przez osoby pozbawione wolności.

Respondenci mieli wskazać formy praktyk religijnych, z jakich korzystają podczas pobytu w więzieniu. W kwestionariuszu², który wypełniali, uwzględnione były: udział w Mszach Świętych, wspólna modlitwa, wspólne czytanie Pisma Świętego, rozmowy z kapłanem, katechezy, spotkania ze świeckimi ewangelizatorami, rekolekcje, koncerty, przedstawienia, filmy religijne i inne formy życia religijnego. Odpowiedzi udzieliły łącznie 392 osoby pozbawione wolności. Najpowszechniejszą formą praktyk okazał się udział we Mszy Świętej. Szczegółowe wyniki przedstawiono w tabeli 1 i na wykresie 1.

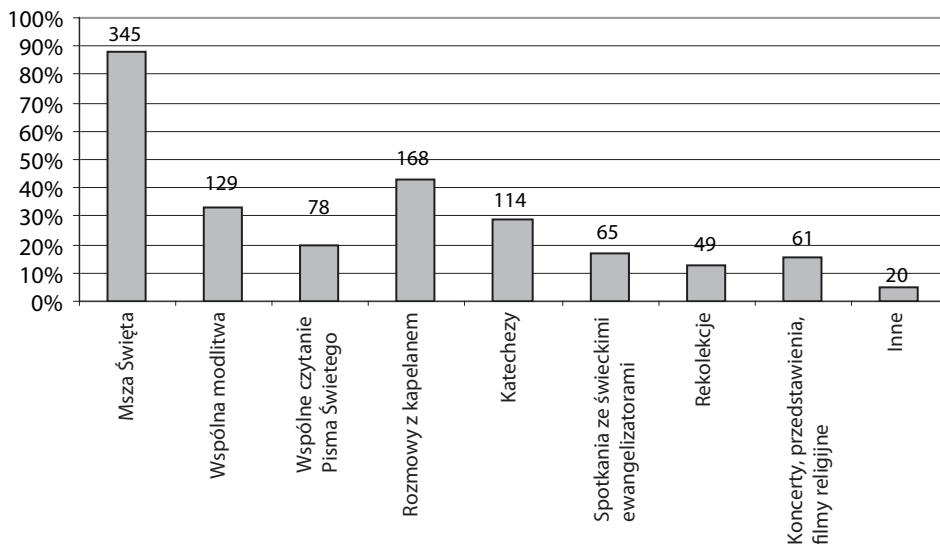
Tabela 1. Formy praktyk religijnych osób pozbawionych wolności

Forma praktyk	Osób	%
Msza Święta	345	88,0
Wspólna modlitwa	129	32,9
Wspólne czytanie Pisma Świętego	78	19,9
Rozmowy z kapłanem	168	42,9
Katechezy	114	29,1
Spotkania ze świeckimi ewangelizatorami	65	16,6
Rekolekcje	49	12,5
Koncerty, przedstawienia, filmy religijne	61	15,8
Inne formy	20	5,1

Wśród „innych form”, jakie wymieniali niektórzy z respondentów, znalazły się między innymi, pielgrzymki, spotkania z grupami ruchu „Odnowy w Duchu Świętym” oraz spotkania ekumeniczne z przedstawicielami innych wyznań. Część ankietowanych nie określała jakie inne formy ma na myśli, bądź też powtarzała formy praktyk wymienione już w ankiecie.

¹ K. Pierzchała, *Skazani, ale nie potępieni*, Warszawa 2004.

² Narzędzie własne autora: „Kwestionariusz Osobowy”; respondenci: 392 osoby pozbawione wolności.

Wykres 1. Formy praktyk religijnych

Pytanie dotyczące częstości korzystania przez osoby pozbawione wolności z praktyk religijnych umieszczone było w odrębnym narzędziu badawczym³ i uwzględniało jedynie te najważniejsze. Wyniki przedstawia poniższa Tabela 2.

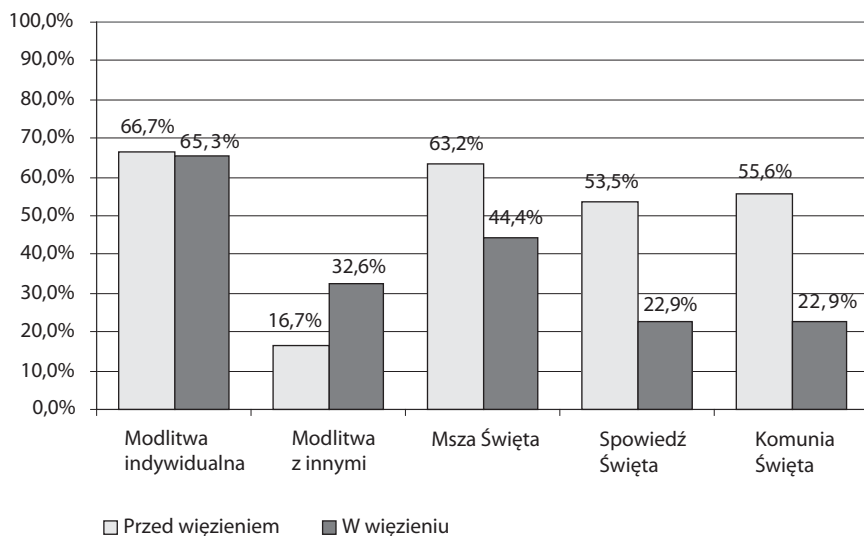
Tabela 2. Częstość praktyk religijnych osób pozbawionych wolności

Częstość korzystania	Modlitwa indywidualna		Modlitwa z innymi		Msze Święte		Spowiedź Święta		Komunia Święta	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
Wcale	48	50	120	97	53	80	67	110	64	111
Rzadko	10	3	7	3	19	6	27	4	27	4
Czasem	9	10	1	3	20	2	13	0	14	0
Często	11	15	2	2	4	4	0	1	1	1
Bez podania częstości	66	66	14	39	48	52	37	28	38	28

A – okres sprzed pobytu w więzieniu

B – w czasie pobytu w więzieniu

³ Narzędzie własne autora: „Ankieta osoby pozbawionej wolności”; respondenci: 394 osoby pozbawione wolności.

Wykres 2. Korzystanie z praktyk religijnych przez osoby pozbawione wolności

Bardzo duża część respondentów potwierdziła jedynie fakt korzystania z wyszczególnionych w ankiecie form praktyk religijnych, nie podając jednak, jak często ma to miejsce. W tej sytuacji niemożliwe jest określenie częstości ich praktykowania. Dlatego zobrazowano w formie graficznej jedynie fakt korzystania lub też nie korzystania z praktyk religijnych, co przedstawia wykres 2.

Jak widać, pozbawienie wolności i izolacja w warunkach więziennych jedynie w nieznacznym stopniu wpłynęła na ilość osób modlących się indywidualnie, przy jednoczesnym, znaczącym wzroście ilości osób uczestniczących w modlitwach zbiorowych. Wynika to niewątpliwie z dwóch przyczyn: z faktu, że modlitwa zbiorowa nie jest w naszym kraju zbyt powszechną formą praktyki religijnej – jako stosowaną w normalnych warunkach deklaruje ją jedynie co szósty ankietowany – 16,7% oraz z tego, że modlitwa zbiorowa jest powszechnie spotykana zarówno we wspólnotach zakonnych, jak i w grupach ruchu Odnowy w Duchu Świętym, z którego wywodzi się większość świeckich wolontariuszy, w warunkach więziennych odsetek ten rośnie dwukrotnie – 32,6%. Jest rzeczą naturalną, że siostry zakonne i wolontariusze świeccy upowszechniają wśród więźniów znane im i lubiane przez nich formy modlitwy zbiorowej, co znajduje odzwierciedlenie w tak dużym przyroście liczby osób modlących się w ten sposób.

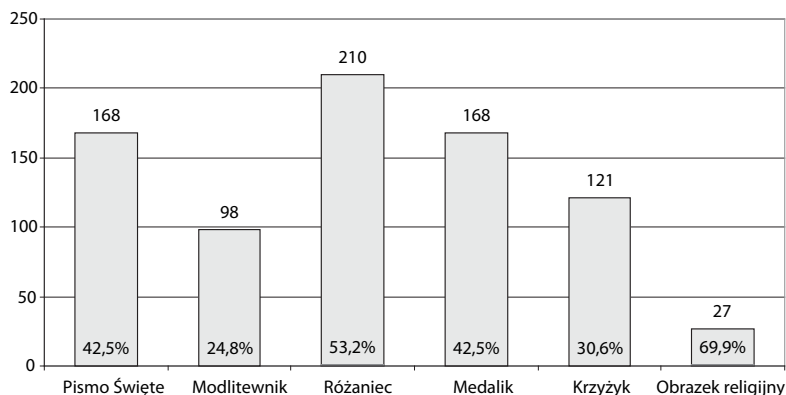
W warunkach więziennych daje się zauważyć spadek liczby osób uczestniczących w Mszach Świętych – z 63,2% w warunkach wolnościowych do 44,4% po pozbawieniu wolności. Jeszcze wyraźniejszy spadek widać w ilości osób przystę-

pujących do spowiedzi i do Komunii Świętej, odpowiednio z 53,5% do 22,8% i z 55,6% do 22,8%. Ograniczenia w dostępie do zorganizowanych spotkań, jakimi są Msze Święte, i trudniejszym niż w warunkach „wolnościowych” kontakcie z księżmi, nie wydają się być dostatecznymi dla wytłumaczenia skali tego zjawiska.

Podczas przeprowadzania badań autor stawiał również pytania o przedmioty związane z kultem religijnym i posiadane w więzieniu przez osoby pozbawione wolności. Według uzyskanych od 395 ankietowanych osób odpowiedzi, w więzieniu posiadali oni: Pismo Święte, modlitewniki, różańce, medaliki, krzyżki i obrazki religijne. Wyniki zawiera tabela 3., a w formie graficznej obrazuje wykres 3.

Tabela 3. Przedmioty związane z kultem religijnym posiadane w więzieniu

Przedmiot związany z wiarą	Osób	%
Pismo Święte	168	42,5
Modlitewnik	98	24,8
Różaniec	210	53,2
Medalik	168	42,5
Krzyżyk	121	30,6
Obrazek religijny	27	69,9

Wykres 3. Przedmioty związane z kultem religijnym posiadane w więzieniu

Należy tu zaznaczyć, że właśnie wizerunki świętych, medaliki i różańce należą do najczęściej rozdawanych więźniom przedmiotów przez wolontariuszy, tak świeckich, jak i siostry zakonne. Więźniowie z kolei najczęściej proszą właśnie o różaniec i o Biblię. Ta ostatnia prośba jest jednak najrzadziej realizowana, głównie ze względów finansowych. Pomimo tego, prawie połowa więźniów – 42,5% – posiada w celach Pismo Święte – całość lub przynajmniej Nowy Testament.

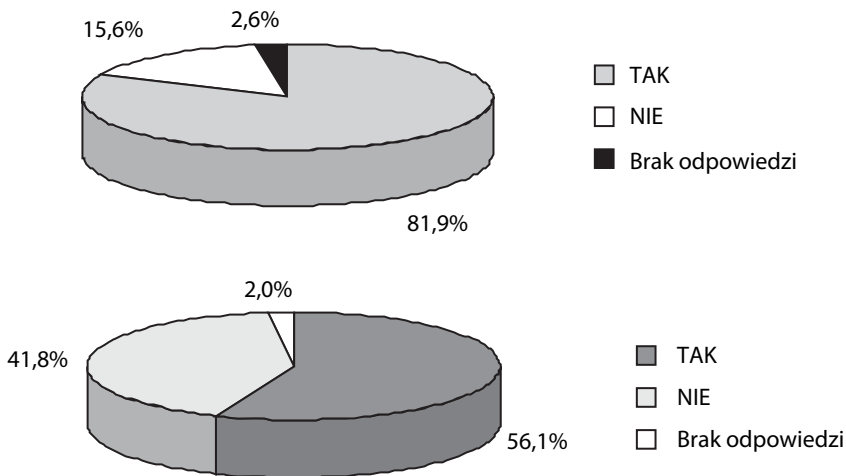
W czasie tego samego badania respondenci odpowiadali także na pytania dotyczące zachowania podczas pobytu w celach: częstości modlenia się i prowadzenia ze współosadzonymi rozmów na tematy religijne. Otrzymane dane odbiegają od tych uzyskanych z odpowiedzi na pytanie o częstość praktyk religijnych w cytowanym uprzednio badaniu. Tym razem praktykowanie modlitwy indywidualnej w celach zadeklarowało znacznie więcej więźniów, bo aż 81,9% wobec 65,3% uprzednio udzielających takiej odpowiedzi we wcześniej przytaczanym badaniu.

Wyniki liczbowe przedstawia tabela 4.

Tabela 4. Modlitwa i rozmowy religijne osób pozbawionych wolności

Zachowanie z celi	TAK	NIE	Brak odpowiedzi
Modlitwa	321	61	10
Rozmowy na tematy religijne	220	164	8

Uzyskane wyniki obrazują dwa poniższe diagramy kołowe:

Znamienna jest duża rozbieżność w ilości osób deklarujących modlitwę indywidualną w dwóch badaniach przeprowadzanych na tej samej grupie, w tym samym miejscu i w tym samym czasie. Najprawdopodobniej jest to skutkiem odmiennego sformułowania pytania, a co za tym idzie, innego podejścia do tego samego tematu przez ankietowanych.

LITERATURA:

- Cekiera Cz., *Psychoprofilaktyka uzależnień oraz terapia i resocjalizacja osób uzależnionych*, Lublin 1993.
- Cekiera Cz., *Subkultury młodzieżowe*, Warszawa 1997.
- Cekiera Cz., (2001) *Psychologiczne aspekty patologii społecznych w Polsce u progu trzeciego tysiąclecia* [w:] *Profilaktyka uzależnień...*, Lublin 2001.
- CZSW, 2005 dane statystyczne
- Dwanaście Kroków i Dwanaście Tradycji*, Warszawa 2003.
- Jarosz M., *Samoniszczenie: samobójstwo, alkoholizm, narkomania*, Wrocław 1980.
- Karpowicz P., *Narkotyki – Jak pomóc człowiekowi i jego rodzinie?*, Białystok 2003.
- Lewis C.S., *Cztery miłości*, Warszawa 1973.
- Maslow A.H., *Motywacja i osobowość*, Warszawa 1990.
- Nałęcka-Ring I., *Doświadczenia z pracy duszpasterskiej w zakładzie karnym*, II Polski Kongres Penitencjarny, Warszawa–Poznań–Kalisz 2001.
- Pierzchała K., *Skazani, ale nie potępieni*, Warszawa 2004.
- Sikorski J., *Duszpasterstwo więzienne*, „PWP” 1994, nr 8.
- Sikorski J., *Więzienie to najgorsze miejsce na ziemi*, „Niedziela” 2004, nr 27 (453).
- Sławiński St., *Spór o wychowanie w posłuszeństwie*, Warszawa 1991.
- Szymanowska A., *Więźniowie i funkcjonariusze wobec norm obyczajowych i prawnych*. Warszawa 1998.
- Szymanowski T., Świda Z., *Kodeks Karny Wykonawczy – Komentarz*, Warszawa 1998.
- Ustawa, *Kodeks Karny Wykonawczy*, Dz.U. Nr 90, poz. 557 z dn. 5 sierpnia 1997r. z późniejszymi zmianami.
- Wojtyła K., *Problem teorii moralności* [w:] *Nurt zagadnień posoborowych*, Warszawa 1969.
- Wojtyła K., *Miłość i odpowiedzialność*, Kraków 1962.
- Wojtyła K., *Osoba i czyn*, Kraków 1985.

SUMMARY

This text elaborates on the process of institutionalising religious life among people incarcerated by the contemporary Polish system of prison organisation. The subjects of the analysis are both the historical aspect of spiritual existence and religious practices in the Polish penitentiary system, and the reflections on the results of the Author's research conducted on the imprisoned individuals. The questions the Author sought to resolve involved, for instance, religious practices available in penitentiary institutions and the frequency of employing them by the incarcerated.